

مطالعه درباره معماری ایران، نشان دهنده چگونگی گسترش آن طی ۱۵ قرن گذشته است.در هر دوره بناهایی با ویژگی‌های گوناگون در روستاها، شهرها، جاده‌های کاروانی، مناطق کویری، گذرگاه‌های کوهستانی و شهرهای ساحلی ایجاد گردیده که کاربردهای متفاوت داشته اند.

اهمیت معماری اسلامی وقتی آشکار می‌شود، که بدانیم در ساخته‌های این دوره به کاربرد مادی و معنوی بناها- که از مهم‌ترین ویژگی‌های آن محسوب می‌شود- توجه شده است. برای دریافت اهمیت این ویژگی‌ها در گسترش معماری شایسته است طبقه بندی بناهای دوره اسلامی و کاربرد آن‌ها را مشخص کنیم.

«هندهی فرخی» در یادداشت خود می‌افزاید:

به طور کلی بناهای دوره اسلامی را می‌توان به دو گروه عمده تقسیم کرد:

الف) بناهای مذهبی، شامل مساجد، آرامگاه ها، مدارس، حسینیه ها، تکایا، و مصلی ها؛

ب)بناهای غیرمذهبی، شامل پل ها، کاخ ها، کاروانسراها، حمام ها، بازارها، قلعه‌ها و آب انبارها.

در دو گروه فوق از بناهای دوره اسلامی، مکانی برای عبادت، تجارت و سکونت وجود داشته است.

مساجد

مساجد مهم ترین بناهای مذهبی هر شهر و روستا هستند که همواره نقش مهمی در زندگی مسلمانان داشته‌اند. اقامه نماز جمعه، مراسم مذهبی، ایراد خطبه‌ها و تدریس در مساجد انجام می‌گرفت.

کتیبه‌های باقیمانده بر دیوار بعضی از مساجد (مسجد جامع قزوین و مسجد جامع کاشان) حاوی وقف مکان‌هایی برای توسعه و تعمیرات مساجد از طرف واقف یا حکمران است.

اغلب مساجد در مرکز شهرها، نزدیک بازارها و محدوده دارالحکومه ساخته می‌شدند و اگر شهری به بیش از یک

مطالعه درباره معماری اسلامی

بخش نخست ■■■

الملک، مدارس متعددی در شهرهای معروف اسلامی مانند بغداد، ری، نیشابور و جرجان ساخته شد. بعدها نقشه چهار ایوانی، که مورد توجه معماران قرار گرفت، برای فضاهای آموزشی طرحی متعارف شد. در اطراف ایوان ها، حجره هایی به صورت یک یا دو طبقه برای استفاده و اقامت شبانه روزی دانشجویان و طلاب علوم دینی بنا گردید. غیر از ساعات تدریس، از مدارس به عنوان مسجد نیز استفاده می‌کردند. مدارس هم همانند مساجد با آجرکاری، گچبری و کاشی کاری تزئین می‌شد (مانند مدارس غیاثیه، چهار باغ و مطهری) اما با گذشت زمان خاستگاه انسان با ذائقه بصری اش درحال تفاوت است. معماری مسجد همواره باید به اصلی هم

چون وضوخانه توجه داشته باشد. زیرا نظافت یک اصل در عبادت برای مسلمانان به شمار می‌آید یا محراب که در آن پیش نماز می‌ایستد. هنر معماری نوین به این مهم توجه دارد تا شکل نوین را براساس زیرساخت‌های هر اثر با ویژگی‌های بنیادین آن بنا کند. میراث معماری اسلامی، ثروتی تمدنی به شمار می‌رود که با توجه به شرایط عصر و تحولات تمدنی ویژگی‌های خاص خود را براساس نگاه و دید معنوی و دینی حفظ کرده است.

از آن‌جایی که هنر معماری نشانگر هویت فرهنگی و تمدنی به همراه ویژگی‌های ابداعی و زیبایی به شمار می‌رود، باید اصالت معماری اسلامی را در دین اسلام جست. معماری اسلامی تا حدی مورد توجه بود که یا ظهور اسلام و علاقه مسلمانان به ساخت مسجد و استقبال آن‌ها،

معماران تلاش کردند تا از این هنر نه تنها در بنای مساجد بلکه در کاخ ها، ساختمان‌های شهری، و دیگر بناها از آن بهره‌برند. بنابراین معماری اسلامی طی زمان کمی، توسعه و رشد چشمگیری یافت و اینک با گذشت قرن‌ها و ایجاد معماری مدرن غرب بازمهم معماری اصیل اسلامی جایگاه زیبایی و ابداعی خود را حفظ کرده و نشانه‌های تمدن و فرهنگ اسلامی در آن به صورت قابل ملاحظه‌ای نمایان است.

اگرچه نوآوری در معماری غربی بسیار زیاد است و شهرها از طرح‌های مدرن استقبال زیادی کردند اما معماری مدرن از زبان معماری اصیل جدا شده و بی هویت و بدون زبان تاریخی پیش رفت. این امر باعث شد تا انسان به معماری خاصی رجوع کند که نه تنها هویت داشته باشد بلکه با محیط تاریخی و اجتماعی بشر منسجم باشد و با داشتن زبانی شیوا، گذرگاهی برای هویت بشری را ایجاد کند.

این مهم، زمینه‌ای را فراهم کرد تا اصالت معماری اسلامی و آن‌چه پس از نوآوری ایجاد شده بود، حرکتی جدی را آغاز کند و زمینه‌ای برای دیدار استادان، دانشجویان و محققان معماری اسلامی فراهم شد تا به فرهنگ و تمدن اسلام بیشتر توجه شود.

در این راستا آن‌چه مهم به نظر می‌رسد، اطلاع رسانی تاریخی درباره هنر معماری اسلامی است که متأسفانه غربی‌ها بیشتر به تاریخ معماری مدرن پرداخته اند تا مسلمانان به تاریخ معماری اسلامی. از سوی دیگر ترجمه و تألیف کتاب‌هایی در ارتباط با معماری اسلامی به زبان‌های مختلف نه تنها زمینه‌ای برای شکوفایی معماری اسلامی را فراهم می‌کند بلکه بستری برای معرفی معماری اسلامی در جهان ایجاد می‌نماید.

هرچند گروهی از مسلمانان به تاریخ معماری اسلامی و یا اساس زیبایی و فلسفه معماری و هنر اسلامی پرداخته اند، اما باید این گرایش بیش از پیش شود.